

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE İLE ÖZBEKİSTAN'IN DIŞ TİCARET İLİŞKİLERİ

**C. Erdem HEPAKTAN¹
Coşkun ÇILBANT²**

ÖZ

Sanayileşmenin artması ve küreselleşme olgusu ile birlikte ülkeler arasındaki dış ticaret ilişkileri daha önemli bir boyuta ulaşmıştır. Teknolojik gelişmelerle birlikte insanların tüketim ihtiyaçlarının karşılanması için gereken olanakların artmasıyla, ülkeler arası ticaret daha fazla önem kazanmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte bağımsızlığını kazanan devletlerden birisi olan Özbekistan, uluslararası ticaret sistemine yeni bir aktör olarak dahil olmuştur.

Bu çalışmada, Türkiye ile Özbekistan arasındaki dış ticaret ilişkileri incelenerek, Özbekistan'ın dış ticaretinin sektörlere göre dağılımı değerlendirilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda Türkiye ile Özbekistan arasındaki dış ticaret ilişkilerinin beklenen seviyede gerçekleşmediği görülmektedir. Gelişmiş ülkeler ile bölgedeki diğer ülkeler için önemli bir pazar haline gelen Özbekistan'ın Türkiye ile arasında, geçmişten gelen tarihi ve kültürel bağlar bulunmaktadır. Bu yüzden iki ülke arasında ticari faaliyetlerin gerçekleştirilmesi hem Türkiye hem de Özbekistan ekonomileri için büyük önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Özbekistan, Dış Ticaret.

UZBEKISTAN'S FOREIGN TRADE RELATIONS WITH TURKEY FROM PAST TO PRESENT

ABSTRACT

With the increasing industrialization and the phenomenon of globalization, trade relations between the countries with has reached a more important magnitude. As the necessary resources needed to meet the consumption needs of people increase along with the technological developments, international trade has become more important. Özbekistan, which gained their independence with the dissolution of the Soviet Union, joined the international trade system as a new actor.

¹ Doç. Dr., Celal Bayar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, erdem.hepaktan@cbu.edu.tr.

² Yrd. Doç. Dr., Celal Bayar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, coskun.cilbant@cbu.edu.tr.

In this study, international trade relations between Turkey and Uzbekistan are examined and distribution of Uzbekistan's foreign trade on the sectoral basis has been evaluated. As a result of this evaluation, it is revealed that the commercial relationship between Turkey and Uzbekistan hasn't reached the expected level. There has been historical and cultural ties between Turkey and Uzbekistan which has become a crucial market for the developed countries and the other countries in the region. So the realization of the commercial activity between the two countries is of great importance for both Turkey and Uzbekistan economies.

Keywords: Turkey, Uzbekistan, Foreign Trade.

GİRİŞ

20 Haziran 1990 tarihinde egemenliğini kazanan Özbekistan, 1 Eylül 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir. Türkiye, 16 Aralık 1991 tarihinde Özbekistan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olmuştur. Türkiye ve Özbekistan arasındaki diplomatik ilişkiler, 4 Mart 1992 tarihinde başlamıştır. Ekonomik ve ticari açılardan da iki ülke arasında, günümüze değin doksanın üzerinde ikili anlaşmalar ve protokoller imzalanmıştır. Söz konusu ilişkiler kapsamında, 2015 yılı sonunda, Türkiye ile Özbekistan arasındaki dış ticaret hacmi yaklaşık olarak 1,5 milyar dolar seviyesindedir. Özbekistan'da faaliyet gösteren Türk firmalarının sayısı 520 iken, Türkiye'de faaliyet gösteren Özbek sermayeli firma sayısı ise 114'tür. Gerçekleştirilen ekonomik faaliyetler kapsamında Türk firmaları Özbekistan'a yaklaşık 50.000 kişilik istihdam yaratmaktadır ve Türk firmalarının Özbekistan'da gerçekleştirdiği yatırım tutarı 1 milyar dolar seviyesindedir. Özbekistan'dan Türkiye'ye gelen turist sayısı 2014 yılında 140.000'in üzerindeyken, Türkiye'den Özbekistan'a giden turist sayısı ise sadece 13.000 civarındadır. Söz konusu sayının düşüklüğünün önemli bir nedeni de, Özbekistan'ın uyguladığı vize işlemlerinin zaman alıcı olmasıdır.

1. TÜRKİYE - ÖZBEKİSTAN DIŞ TİCARET İLİŞKİLERİNİN TARİHÇESİ

Özbekistan, yaklaşık otuz milyonluk nüfusu, jeostratejik durumu, köklü tarihi, zengin kültürel değerleri ve ekonomik potansiyeli ile Orta Asya'nın merkezinde yer alan bir ülkedir.

Türkiye'nin Özbekistan ile arasındaki ticaret hacmi, 1992 yılında 75 milyon dolar seviyesinden, 2015 yılında 1,5 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. İki ülkenin ticaret ilişkisi sürecinde 1997 yılına kadar hızla artan ticaret hacmi, 1997 yılından itibaren azalmıştır. 1997 yılından itibaren iki ülkenin dış ticaret sürecinin azalmasının nedenleri arasında, Özbekistan'ın izlediği ithal ikameci politikanın,

uygulanan sıkı para politikasına bağlı olarak kotaların yürürlüğe konması ve döviz transferinde ortaya çıkan engeller sayılmaktadır.

Özbekistan'ın 1997 yılında uygulamaya başladığı ticaret politikası sürecinde yaşanan 1997 Asya Krizi'de ticaret hacmini derinden etkilemiştir. Bunun temel nedeni, bu dönemde Özbekistan'ın en büyük ticaret partneri olan Rusya'nın krizden en çok etkilenen ülke olmasıdır.

1990'lı yılların sonunda ve 2000'li yılların başında Özbekistan'ın bu süreçten olumsuz etkilenmesinin diğer bir nedeni de, Özbekistan'ın ihraç ürünlerinin büyük bölümünü oluşturan hammaddelerin dünya piyasasında fiyatlarının düşmesine bağlı olarak ülkenin döviz gelirlerinin azalmış olmasıdır.

Bu dönemde Özbekistan'a yabancı sermaye girişinin azalması, yabancı sermayeye dayalı yatırımların da azalmasına yol açmıştır. Bu süreçte, Özbekistan'da yatırım yapmakta olan Türk şirketlerinin üretim kapasitelerinin gerilemesine bağlı olarak, iki ülkenin ekonomik ve ticari faaliyetlerinde de bir gerileme gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin de 2000 yılı Kasım ve 2001 yılı Şubat aylarında yaşadığı ekonomik krizler sonrasında, iki ülke arasındaki ticari ilişkiler 2002 yılından itibaren yeniden artış göstermiştir.

Ayrıca iki ülke arasında ticaret hacminin 2002 yılından sonra yeniden hızlı bir artış göstermesinde, Özbekistan'ın ihracatçısı olduğu pamuk ve bakırın, Türkiye'nin önemli ithal ürünleri arasında bulunması gelmektedir.

Günümüzde Özbekistan'daki Türk sermayeli firmalar, başta tekstil, müteahhitlik, inşaat malzemeleri, plastik, otelcilik, gıda, ilaç ve hizmet sektörlerinde faaliyet göstermektedirler.

Özbekistan'da günümüze değin TİKA tarafından gerçekleştirilmiş ekonomik, ticari, teknik, eğitim, sosyal ve kültürel işbirliği alanlarında çok sayıda program ve proje bulunmaktadır. Türkiye'nin bu kapsamda, 2004-2015 yılları arasında Özbekistan'da gerçekleştirmiş olduğu resmi kalkınma yardımları tutarı 75 milyar dolardır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, Özbekistan Ülke Raporu).

Türkiye ile Özbekistan arasında 12-13 Ağustos 2014 tarihlerinde Taşkent'te Kara Ulaştırması Karma Komisyon Toplantısı (KUKK) gerçekleştirilmiştir.

2. TÜRKİYE ve ÖZBEKİSTAN'IN DIŞ TİCARET İLİŞKİLERİ

Özbekistan'ın başlıca ticaret ortakları; Çin, Kazakistan, Rusya, Türkiye ve Güney Kore'dir. Özbekistan'ın ihracat kalemleri; petrol gazları, otomotiv, pamuk, bakır, radyoaktif elementler, altın, yaş

meyve ve çinkodur. Özbekistan'ın ithalat kalemleri; otomotiv aksamaları, ilaç, petrol yağları, ahşap ürünleri ve otomotivdir.

Türkiye ile Özbekistan'ın aralarındaki ticarete ön plana çıkan sektör ve ürünler ise şöyledir:

Türkiye'nin Özbekistan'a ihraç ettiği ürünleri oluşturan temel sektör, sanayi sektörü ürünleridir. Türkiye'nin Özbekistan'a ihraç ettiği ürünler, kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar-aletler, nükleer reaktörler ile bunların aksam ve parçaları, plastik ve mamulleri, elektrikli makine ve cihazlardır.

Türkiye'nin Özbekistan'dan ithal ettiği ürünleri oluşturan temel sektör, madencilik sektörüdür. Madencilik ürünleri kapsamında, Türkiye'nin Özbekistan'dan ithal ettiği ürünler; bakır ve bakır mamulleri, pamuk ve pamuklu mamuller, mineral yağ, mineral yakıt, çinko ve gübredir.

2014 yılı sonu itibariyle 14,1 milyar\$ tutarında toplam ihracat düzeyine, 13,9 milyar \$ tutarında toplam ithalat düzeyine sahip olan Özbekistan, 200 milyon\$ dış ticaret fazlası vermektedir. Ayrıca Türkiye ve Özbekistan'ın aralarındaki dış ticaret hacmi, Özbekistan'ın toplam dış ticaret hacminin % 5,5'i iken, Türkiye'nin toplam dış ticaret hacminin % 0,5'idir.

Tablo 1: Türkiye ile Özbekistan Arasındaki Dış Ticaret Değerleri (Milyar\$)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Özbekistan'ın Toplam İhracatı	11.771	13.044	15.027	14.259	15.087	14.109
Özbekistan'ın Toplam İthalatı	9.438	8.800	10.510	12.028	13.799	13.959
Özbekistan'ın Dış Dengesi	2.333	4.244	4.517	2.231	1.288	150
Özbekistan'ın Toplam Dış Ticaret Hacmi	21.209	21.844	25.537	26.287	28.886	28.068
Özbekistan'ın Türkiye ile Dış Ticaret Hacmi	674	960	1.188	1.216	1.347	1.504
Özbekistan'ın Türkiye'ye İhracatı	407	722	910	855	897	965
Özbekistan'ın Türkiye'den İthalatı	267	238	278	361	450	539

Geçmişten Günümüze Türkiye İle Özbekistan'ın Dış Ticaret İlişkileri

Özbekistan'ın Toplam Ticaretinde Türkiye'nin Payı	%4,8	%4,4	%4,7	%4,6	%4,7	%5,4
---	------	------	------	------	------	------

Kaynak: Statistical Review of the Republic of Uzbekistan-2014, Özbekistan Devlet İstatistik Komitesi ve Taşkent Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2014 Yılı Özbekistan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkileri, Taşkent, Nisan 2015.

3. ÖZBEKİSTAN'IN DIŞ TİCARET YAPISI

3.1. Özbekistan'ın Ülkeler İtibariyle İhracatı

Özbekistan'ın 2014 yılında gerçekleştirdiği yaklaşık 14 milyar\$ tutarındaki ihracatının %50,6'lık kısmı Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkeleri ile gerçekleştirilmiştir. Özbekistan'ın ihracatında birinci sırayı yaklaşık %20'lik pay ile Rusya alırken, Türkiye %6,8'lik pay ile dördüncü sırada yer almaktadır.

Tablo 2: Özbekistan'ın İhracatında Yer Alan Ülke Sıralaması ve Payları

Sıralama	Ülkeler	İhracat (Milyon\$)	İhracat (Pay)
1	Rusya	2798,2	19,83
2	Kazakistan	2539,6	18,00
3	Çin	2361,4	16,74
4	Türkiye	964,7	6,84
5	Afganistan	600,2	4,25
6	İran	317,8	2,25
7	Türkmenistan	229,9	1,63
8	Ukrayna	192,5	1,36
9	Kırgızistan	163,7	1,16
10	Tacikistan	153,2	1,09
11	Güney Kore	143,6	1,02
12	Fransa	136,3	0,97
13	Letonya	112,1	0,79
14	BAE	72,5	0,51
15	Almanya	69,2	0,49
16	Hindistan	67,1	0,48
17	Singapur	61,2	0,43
18	Azerbaycan	44,7	0,32
19	Yunanistan	42,5	0,30
20	ABD	38,7	0,27
	Diğer Ülkeler	2033,1	14,41

Kaynak: Statistical Review of the Republic of Uzbekistan-2014, Özbekistan Devlet İstatistik Komitesi ve Taşkent Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2014 Yılı Özbekistan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkileri, Taşkent, Nisan 2015.

Özbekistan'ın son yıllardaki ihracatında, Kazakistan, Türkiye ve İran'ın payı artarken, Rusya, Çin ve Afganistan'ın payı azalmaktadır.

3.2. Özbekistan'ın Ülkeler İtibariyle İthalatı

Özbekistan'ın 2014 yılında gerçekleştirdiği yaklaşık 14 milyar\$ tutarındaki ithalatının %38'lik kısmı Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkeleri ile gerçekleştirilmiştir. Özbekistan'ın ithalatında birinci sırayı %23,7'lik pay ile Rusya alırken, Türkiye %4'lük pay ile altıncı sırada yer almaktadır.

Tablo 3: Özbekistan'ın İthalatında Yer Alan Ülke Sıralaması ve Payları

Sıralama	Ülkeler	İhracat (Milyon\$)	İhracat (Pay)
1	Rusya	3308,10	23,70
2	Çin	2395,40	17,16
3	Güney Kore	1872,70	13,42
4	Kazakistan	1007,80	7,22
5	Almanya	614,60	4,40
6	Türkiye	539,20	3,86
7	Ukrayna	415,10	2,97
8	Brezilya	258,20	1,85
9	ABD	249,90	1,79
10	Hindistan	248,80	1,78
11	Türkmenistan	183,00	1,31
12	Japonya	174,10	1,25
13	İtalya	166,20	1,19
14	Belarus	153,00	1,10
15	Fransa	151,20	1,08
16	İsviçre	134,60	0,96
17	Letonya	133,60	0,96
18	Polonya	119,00	0,85
19	Hollanda	86,90	0,62
20	Büyük Britanya	79,40	0,57
	Diğer Ülkeler	1515,96	10,86

Kaynak: Statistical Review of the Republic of Uzbekistan-2014, Özbekistan Devlet İstatistik Komitesi ve Taşkent Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2014 Yılı Özbekistan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkileri, Taşkent, Nisan 2015.

3.3. Özbekistan'ın Ülkeler İtibariyle Dış Ticareti

Özbekistan 2014 yılında yaklaşık 28 milyar\$ tutarında dış ticaret hacmi gerçekleştirmiştir. Toplam dış ticaret hacminin %56'sını BDT ülkeleriyle gerçekleştirmekte olan Özbekistan'ın BDT dışı ülkeler ile toplam dış ticaretinde %17 payı ile Çin ilk sırada yer alırken, Güney Kore %7,2 payı ile ikinci, Türkiye ise %5,4 payı ile üçüncü sırada yer almaktadır. Diyebiliriz ki, yarıdan fazla dış ticaretini BDT ülkeleriyle yapan Özbekistan'ın, BDT dışında kalan ülkeler arasında Türkiye'nin yeri, önemli sayılacak bir düzeydedir.

3.4. Özbekistan'ın Dış Ticaretinin Sektörel Dağılımı

Çalışmanın bu kısmında, Özbekistan'ın en çok ihracat ve ithalat yaptığı sektörler ayrı ayrı değerlendirilmektedir.

3.4.1. Özbekistan'ın İhracatının Sektörel Dağılımı

2014 yılı itibariyle Özbekistan'ın ihracatının sektörel dağılımına bakıldığında, hizmetler, kimya ürünleri, plastik ve plastik ürünler, demir ve demir dışı madenler ile gıda ürünleri ihracatı artmaktadır. Buna karşılık, makine ve aletler, pamuk lifi ve enerji ürünleri ihracatı gerilemektedir. Pamuk lifi ihracatının genel ihracat içerisindeki payı ve değeri düşmektedir. Bu durum, pamuğun bir ileri aşamada işlenerek ham olarak ihracatının azalmış olmasından kaynaklanmaktadır (T.C. Taşkent Büyükelçiliği, 2015:59).

Özbekistan'ın 2014 yılı itibariyle ihracatının sektörel dağılımı, Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4: Özbekistan'ın İhracatının Sektörel Dağılımı (2014)

Sektörler	Milyon\$	%
Enerji ürünleri	3673,5	26,04
Hizmetler	3038,3	21,53
Gıda ürünleri	1671,6	11,85
Pamuk lifi	1047,7	7,43
Demir ve demir dışı madenler	978,5	6,94
Kimya ürünleri, plastik ve plastik ürünleri	643,5	4,56
Makine ve aletler	546,2	3,87
Diğerleri	2509,4	17,79
Toplam İhracat	14108,7	100,00

Kaynak: Statistical Review of the Republic of Uzbekistan-2014, Özbekistan Devlet İstatistik Komitesi ve Taşkent Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2014 Yılı Özbekistan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkileri, Taşkent, Nisan 2015.

3.4.2. Özbekistan'ın İthalatının Sektörel Dağılımı

Özbekistan'ın ithalat ürünleri, ülke gruplarına göre farklılık göstermektedir. Genel olarak BDT ülkelerinden makine ve aletler, plastik ve kimyasal ürünler, demir ve demir dışı metaller, gıda ve enerji ürünleri ithal edilmektedir. BDT dışı ülkelere yapılan ithalatın ise yarısından fazlasını makine ve aletler oluşturmaktadır, plastik ve kimyasal ürünler, hizmetler ve gıda ürünleri diğer önemli ithal kalemleridir.

Tablo 5: Özbekistan'ın İthalatının Sektörel Dağılımı (2014)

Sektörler	Milyon\$	%
Makine ve aletler	5521,5	39,55
Kimya ürünleri, plastik ve plastik ürünleri	2229,6	15,97
Gıda ürünleri	1509,9	10,82
Demir ve demir dışı metaller	1113,6	7,98
Hizmetler	1095,1	7,85
Enerji ürünleri	865,5	6,20
Diğerleri	1624,0	11,63
Toplam İthalat	13959,2	100,00

Kaynak: Statistical Review of the Republic of Uzbekistan-2014, Özbekistan Devlet İstatistik Komitesi ve Taşkent Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2014 Yılı Özbekistan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkileri, Taşkent, Nisan 2015.

4. TÜRKİYE İLE ÖZBEKİSTAN'IN DIŞ TİCARET İLİŞKİLERİNDE ÖZBEKİSTAN AÇISINDAN YAŞANAN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

4.1. Sorunlar

Özbekistan, diplomatik pasaportu olmayan Türk vatandaşlarına vize uygulamaktadır. Ticari amaçlı vize alabilmek için, Özbekistan'dan bir firma davetiyesinin şart koşulması ve Özbekistan'da çalışma iznine sahip olan bir yabancıya bile üç ya da altı ayda bir vizesini yenilemesinin istenmesi, Türkiye'den Özbekistan'a gelip yatırım yapmak isteyenlere engel bir durum oluşturmaktadır. Ayrıca, vize yenileme işlemlerinin uzun sürmesi, pasaport vb. belgelerin resmi makamlarda bekletilmesi, hem zaman kaybına hem de Türkiye ve Özbekistan arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin gelişmesini engellemektedir. Ancak yukarıda belirtilen ticari amaçlı vize alabilmek için davetiyeli verilen vizelerin temininde iki haftaya kadar varan süreler, sınır kapılarında yükleriyle bekleyen tırlarda gıda maddesi vb. ürünlerin bozulmasına ve uzayan süre içerisinde transit geçilecek diğer bir komşu ülkenin vize süresi dolabilmektedir. İki ülke arasındaki ilişkilerin azalmasına ya da

gelişmemesine neden olabilecek bir diğer durum da, Özbekistan'ın talep ettiği vize ücretlerinin yüksek olmasıdır.

Özbekistan'ın diğer ülkeler ile yaptığı ticari işlemler, Sum üzerinden aracı bankaya yatırılmaktadır. Aracı banka, işlemleri tamamlayıp sekreteryasını Merkez Bankası'nın oluşturduğu Konvertasyon Kurulu'na başvurmakta ve kurulun uygun görmesi durumunda Sum dövizle çevrilip transferi sağlanmaktadır. Fakat ilgili Konvertasyon işlemleri, son yıllarda birkaç yıla kadar varan sürelerde gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla, ithalat bedellerinin ödenmesinde de gecikmeler olmaktadır. Konvertasyon Kurulu ilgili işlemleri, devlet yatırımları, enerji-petrol sektörlerindeki projeler, yatırım malı makina-teçhizatlar, ihracata yönelik çalışan firmaların hammadde ve yedek parça talepleri ile tüketim malları şeklinde sırlamaktadır. Konvertasyon sorunu dolayısıyla Özbekistan'a ihracat yapan firmalara ihraç bedeli karşılığının ancak bir kısmı döviz cinsinden ödenmekte, kalan kısım ise mal olarak veya Sum üzerinden verilmektedir. Devletin belirlediği değer ile reel değer arasında büyük bir farklılık gözlemlenmektedir. Dolayısıyla resmi döviz kuruyla işlem fiyatı arasındaki yaklaşık iki kata varan bir farklılık olmaktadır. Ayrıca para transferleri uzun sürmektedir. Ziraat Bankası'nın kurduğu ortak banka tek başına yeterli olmamakta, Taşkent dışında iş yapan firmaların en büyük şikayet ettiği konu, yetersiz bankacılık sistemi olmaktadır.

Özbekistan'ın gümrük işlemlerinde de gecikmeler ve zaman kayıpları yaşanmaktadır. Özbekistan'ın ithal ettiği malların standart belgelerinin araştırılması ve test süreci uzun zaman almaktadır. Bu süreç, Türkiye'deki işadamlarının ihracat taahhütlerini zamanında gerçekleştirememesine yol açmaktadır. Ayrıca Özbekistan'da ithalat kotalarının aşılması ya da benzer nedenlerle ithalat işlemleri belirli bir süre durdurulabilmektedir. Özbekistan'da özellikle tarım ürünleri, hububat, kuru gıda gibi ürünlerin ihracat işlemleri sırasında da, ihracat işlemleri çeşitli gerekçelerle durdurulabilmektedir.

Özbekistan'da vergi açısından sıklıkla yapılan ve uzun süren denetimler yapılmaktadır. Denetim işlemleri sırasında ise, işletmelerin ya da fabrikaların bazı bölümleri kapatılarak, faaliyetler askıya alınabilmektedir. Bu durum da, firmaların verimsizliğine ve müşteri kaybetmesine neden olabilmektedir.

Özbekistan ile Türkiye arasındaki yük taşımacılığı, genellikle karayolu ile yapılmaktadır. Gümrük kapılarındaki giriş-çıkış işlemleri ve prosedürler, uzun bekleme sürelerine yol açabilmektedir. Ayrıca Özbekistan gümrük kapılarındaki geçiş ücretlerinin yüksekliği,

nakliye masraflarını arttırmaktadır. Özbekistan'a giriş yapacak olan araçların varış gümrüklerinde kontrol edilmeleri, ikili ticareti olumsuz yönde etkilemektedir.

İthalat sırasında zorunlu standart kontrolü uygulaması yapıldığından işlemler uzun sürede sonuçlanmaktadır. Ancak Uzstandart ile Türk Standartlar Enstitüsü (TSE) arasındaki anlaşma gereği, Türkiye'den gelen ürün eğer TSE belgeli ise, TSE'nin Taşkent temsilciliğince verilen belge ile ürün gümrükten çekilmektedir. Türkiye'den gelen ürün TSE belgeli değilse, mutlaka kontrol testine tabi tutulmaktadır. Bu işlemin zaman alması nedeniyle de, hem zaman kaybına hem de ilave maliyetlere neden olmaktadır.

4.2. Çözüm Önerileri

Orta Asya'nın en kalabalık ülkesi olan Özbekistan, tarihsel derinliği ve sahip olduğu zengin yer altı kaynaklarıyla gelecek vadeden ve ticari anlamda büyük fırsatlara sahip bir ülkedir. Ticaret ve yatırım açısından, başta Çin, Güney Kore ve gelişmiş bazı Batı ülkeleri ile siyasi ve ekonomik ilişkilerini güçlendirmeye çalışmaktadır. Ayrıca Rusya Federasyonu da, ülkedeki enerji, petrol ve doğalgaz yatırımlarına ağırlık vermektedir.

Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleriyle uygulanan gümrük birliği olanakları, doğal kaynak zenginliği, eğitilmiş işgücüne sahip olması, yatırım ve üretim için kullanılan enerji, hammadde ve işçilik girdi maliyetlerinin düşüklüğü, genişleme potansiyelinin yüksek olduğu bir pazar olması, Özbekistan'ın ön plana çıkan avantajlarını oluşturmaktadır.

Özbekistan'ın modern ve gelişmiş bir ekonomik altyapıya sahip olmaması, eski Sovyet döneminin izlerini taşıması, ekonomisinin serbest piyasa ekonomisi özelliklerini tam anlamıyla taşınamaması, Özbekistan'ın dezavantajları olarak sıralanabilmektedir.

Türkiye ve Özbekistan Cumhurbaşkanı, 2014 yılında Rusya'nın Soçi Kenti'nde düzenlenen Kış Olimpiyatlarında gerçekleştirdikleri görüşmede, iki ülke ilişkilerinin gelecekte artırılması ve geliştirilmesi gerektiğine vurgu yapmışlardır. Aynı yılın Mayıs ayında iki ülke dışişleri bakanının Şanghay'da düzenlenen Asya'da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı'nda bir araya gelmeleri, ilişkilerin geliştirilmesi açısından önem taşımaktadır. Günümüzde, iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi ve mevcut ticari ilişkilere dair potansiyellerin değerlendirilmesi muhtemeldir.

Özbekistan ile Türkiye arasında sadece ticari ve ekonomik ilişkiler değil, aynı zamanda kültürel ilişkiler de geliştirilmektedir. Son yıllarda turizm sektörü ve ikili kültürel ilişkilerin gelişmesine

büyük önem verilmektedir. Bu açıdan turizm açısından işbirliğinin geliştirilmesi, iki ülke halklarının yakınlaşmasını da sağlayacaktır. Ayrıca, ekonomik, kültürel ve insani alanlarda karşılıklı yarar sağlayan ilişkilerin, özellikle ticari-ekonomik, kültürel ve insani yardım ilişkilerinin geliştirilmesi açısından çaba gösterilmelidir. İki ülke arasındaki ticaret hacminin artırılması açısından; ticari, yatırım, endüstriyel ve teknolojik alanlardaki işbirliği potansiyelinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmalı, programlar sunulmalı, kamu ve özel sektör temsilcilerine kolaylıklar sağlanmalıdır(Muradova, 2010:2).

Özbekistan Orta Asya ve Avrasya'daki küresel ilişkiler ağı bakımından merkezi ve belirleyici bir ülke durumundadır. İstikrar ve güvenliğin korunması ve sürdürülebilmesi için, Özbekistan sadece jeopolitik konumu ile değil altyapısı ile de Bölge'nin omurgasını oluşturmaktadır. Birleşmiş Milletler, Şangay İşbirliği Örgütü, Bağımsız Devletler Topluluğu, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD), Uluslararası Para Fonu, Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), İslam İşbirliği Teşkilatı, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı ve Dünya Bankası başta olmak üzere 100'den fazla küresel ve bölgesel uluslararası kurumun üyesi olan Özbekistan'ın; dinamik nüfusu, enerji kaynakları ve pazar büyüklüğü, Bölge'deki konumunu önemli kılan faktörler arasındadır.

Türkiye ise; 75 milyonu aşan nüfusu, gelişerek büyüyen ekonomisi ve Afro-Avrasya ana kıtası ortasındaki jeostratejik konumu ile öne çıkmaktadır. Avrupa, Karadeniz, Kafkaslar, Asya, Orta Doğu ve Afrika ülkeleri ile arasındaki tarihî, siyasi ve kültürel bağları, Birleşmiş Milletler başta olmak üzere uluslararası alanda yükselen aktivitesi, Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve Asya'da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı (CICA) gibi örgütlerin önemli üyelerinden olması ve son dönemde geliştirdiği aktif dış politikası ile küresel platformda önem gittikçe artan bir aktör haline gelmiştir. Türkiye enerji ve ulaşım ile boru hattı politikaları konusunda önemli oyuncularından biridir ve hem askerî hem de savunma konularında Bölge'deki ulusal ordular için değerli bir partnerdir(www.tasam.org/tr-TR "Yeni Dönem Türkiye Özbekistan İlişkileri).

Yıllık olarak yaklaşık 3,5 milyar ton pamuk, 8 milyar ton buğday, 8,5 milyar ton sebze ve meyve üretimi gerçekleştiren Özbekistan, başta tarım olmak üzere tekstil, gıda ve inşaat sektörlerinde ihtiyaç duyduğu yatırımcıyı Türkiye'den istediklerini

belirtmiştir(Özbekistan Ankara Büyükelçisi Ulfat Kadırov, “Türkiye-Özbekistan İlişkilerinde Yeni Dönem” 2015) .

SONUÇ

Dış ticarete alternatif pazar arayışına giden Türkiye için dikkat çeken ülkelerden birisi de Özbekistan’dır. Sovyetler Birliğinin dağılması sonucu ortaya çıkan Özbekistan, dünya ticareti için yeni bir pazar haline gelmiştir. Özbekistan’ın Türkiye ile oldukça eskilere dayanan tarihi ve kültürel bağları bulunmaktadır. Türkiye Özbekistan’ın tanınmasında ve uluslararası kuruluşlara üye olmasında öncü bir rol üstlenmiştir. Ancak Türkiye ile Özbekistan’ın arasındaki ticari ilişkiler, beklenen düzeyin altında gerçekleşmiştir. Bunun sebebi ise Türki Cumhuriyetlerin dış ticarete çeşitli alanlarda Rusya’ya bağımlılıklarının devam etmesi ve Özbekistan’ın uzun yıllar Sovyet işgali altında bulunmasıdır. Dış ticaret istatistiklerinde de görüldüğü üzere ticari faaliyetlerde Rusya ilk sırada yer almaktadır. Türkiye açısından ise ticaretin düşük kalmasının sebebi, Türkiye’nin uluslararası ticaret hedeflerinin AB odaklı olmasıdır.

Sovyetler Birliğinin dağılması sonrası elde edilen bir bağımsızlık olsa bile Özbekistan’ın kendini dünyaya tanıtmada Türkiye’nin girişimlerinin önemli bir rolü bulunmaktadır. Kendisi için yeterli hammaddeye sahip olan Özbekistan’da teknolojinin yetersiz olması nedeniyle ürettiği ürünlerini hammadde olarak satmaya mecbur kalmaktadır. Özbekistan’ın Türkiye ile tarihi ve kültürel bağları bulunması sayesinde Türkiye ihtiyacı olan hammaddeyi Özbekistan’dan daha ucuza temin edebilir. Türkiye ile Rusya’dan ayrılarak bağımsızlıklarını kazanan Türk Cumhuriyetleri arasında ekonomik bütünleşmenin sağlanması ve her alanda işbirliğine gidilmesi, iki taraf açısından da olumlu sonuçlar oluşturacaktır. Böyle bir oluşum sayesinde bölgenin pazar olarak stratejik önemi ön plana çıkacaktır. Ayrıca taraflar arasındaki ticareti arttırmak için bölgesel bazda bir gümrük birliği oluşturulabilir ve ayrıca ihracatta karşılaştırmalı üstünlüğe dayalı bir sistem benimsenebilir.

KAYNAKLAR

DELİÇAY, Murat (2015), *Dünyada ve Türkiye’de Dış Ticareti Kolaylaştırmaya Yönelik Ulusal Koordinasyon Çalışmaları*, Kalkınma Bakanlığı İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Raporu, Ankara.

Ekonomi Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/ozbekistan-cumhuriyeti-ekonomisi.tr.mfa>

-
- ICAC-International Cotton Advisory Committee, (www.icac.org)
- Investment Guide To Uzbekistan, UNDP, ICC, UzInfoInvest, 2009.
- Investment Opportunities In Uzbekistan Catalogue, UNDP, 2014.
- İstanbul Ticaret Odası Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi, Özbekistan Ülke Raporu.
- KADİROV, Ulfat (Özbekistan Ankara Büyükelçisi) (2015), "Türkiye-Özbekistan İlişkilerinde Yeni Dönem".
- MURADOVA, Sevilya (2010), *Türkiye ve Özbekistan Arasındaki Sosyo-Ekonomik İşbirliği*, Tasam.
- News from IGEME and Turkey: "Turkish-Uzbek Trade Volume Insufficient, Trade Chamber Head Says", <http://www.tpankara.org.tr/english/habere.cfm?haberkodu=1000529>, June 2010.
- Özbekistan Dışişleri Bakanlığı, (www.mfa.uz)
- Özbekistan Ticaret ve Sanayi Odası, (www.chamber.uz)
- Özbekistan Ülke Profili, <http://www.tobb.org.tr/UlkeRehberi/Sayfalar/ozbekistan.html>
- Statistical Review of the Republic of Uzbekistan-2014, Özbekistan Devlet İstatistik Komitesi.
- Taşkent Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2014 Yılı Özbekistan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkileri, Taşkent, Nisan 2015.
- Taşkent Basın Müşavirliği Basın Bültenleri, 2015.
- Taşkent Ekonomi Müşavirliği Raporları, 2015.
- Taşkent Ticaret Müşavirliği Raporları, 2015.
- TİKA Türk İşbirliği Ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Özbekistan Ülke Raporu.
- TİKA, Annual Report of Uzbekistan 2008, 2009.
- Turkish Weekley: Turkey-Uzbekistan: Strengthening Cooperation and Achieving Progress, http://www.turkishweekly.net/news/60996/turkey_uzbekistan_strengthening_cooperation-and-achieving-progress.html, November 2008.
- Türkiye Cumhuriyet Dışişleri Bakanlığı, Özbekistan Ülke Raporu, Ankara, 2015.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye-Özbekistan İlişkileri", Erişim: 10.04.2014,

Kaynak:<http://taskent.be.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=20247>
1.

“Türkiye Özbekistan İlişkileri İlerleme Raporu”, *Türkbirdev*, Erişim: 10.04.2014, http://www.turkbirdev.org/dil_turkce/makaleler_detay.asp?makaleNo=63&makaleBasligi=T%DCRK%DDYE%20%D6ZBEK%DDSTAN%20%DDL%DD%DEK%DDLER%DD%20%DDLERLEME%20RAPORU.

T.C. Taşkent Büyükelçiliği Ekonomi Müşavirliği, Özbekistan Ülke Raporu 2012.

T.C. Taşkent Büyükelçiliği Ekonomi Müşavirliği, Özbekistan Ülke Raporu 2013.

Uluslararası Politika Akademisi, Türk-Özbek İlişkileri ve Yeni Gelişmeler, Nisan 2014.

<http://ab.gtb.gov.tr/haberler/ozbekistan-gumruk-idaresi-ile-bakanligimiz-arasindaki-iliskiler-yeniden-canlilik-kazaniyor>

www.tasam.org/tr-TR “Yeni Dönem Türkiye Özbekistan İlişkileri: Fırsatlar ve Perspektifler”, Erişim: 25.10.2015.

www.uzreport.com